

Новаковська О. М.,
аспірант кафедри лексикології та стилістики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

АНАЛІЗ СЕМАНТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ «КРОВОПРОЛИТТЯ» ЯК ФРАГМЕНТА КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ АНГЛОМОВНОГО СОЦІУМУ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСЕМИ BLOOD

Анотація. Статтю присвячено виявленню специфіки вербалізації поняття «кровопролиття» у семантичній структурі лексеми *blood* як фрагмента англomовної концептуальної картини світу.

Ключові слова: концепт, концептуальна картина світу, фразеологічна одиниця, лексична одиниця.

Постановка проблеми. Розвиток лінгвістики сьогодення характеризується зміною системно-структурної наукової парадигми, в рамках якої мова розумілася як замкнута, ієрархічно організована система, на парадигму когнітивної лінгвістики. Когнітивна наука парадигма характеризується спрямуванням на вивчення мови як засобу отримання, зберігання, обробки, переробки й використання знань, на дослідження способів концептуалізації й категоризації певною мовою світу дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду [1, с. 32]. За О.С. Кубряковою, стрижнем цієї науки є її направленість на отримання знання про знання [2, с. 41]. Одним з найважливіших принципів когнітивізму у такому разі стає антропоцентричний інтерпретативний підхід до вивчення мовних явищ, коли мова є продуктом діяльності людини. У межах такого підходу до вивчення мовних явищ людина розуміється як така, що діє, активно сприймає та продукує інформацію, а також керується у своїй розумовій діяльності певними схемами, програмами, планами та стратегіями [3].

Отже, сучасний стан лінгвістики зумовлений тяжінням до вивчення мови як продукту когнітивної діяльності людини. Одним з найважливіших процесів такої діяльності є концептуалізація оточуючої людини дійсності, яка полягає в осмисленні інформації, що отримує людина, і сприяє утворенню **концептів**, концептуальних структур і всієї концептуальної системи в мозку (психіці) людини [4, с. 93]. Тобто результатом пізнавальної діяльності людства є формування у свідомості окремого соціуму певних концептів. Цей термін розуміємо, за О.О. Селівановою, як інформаційну структуру свідомості, різносубстратну, певним чином організовану одиницю пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання [5, с. 292]. Важливою, на нашу думку, є також можливість вербального втілення концепту, тому ми погоджуємося з думкою С.Г. Воркачева про те, що концепт є одиницею колективного знання, має мовленнєве втілення та є відміченим етнокультурною специфікою [6, с. 47–48]. Формування концептів у масовій свідомості є результатом переробки та сприйняття інформації певним соціумом, а сукупність усіх загальних представлень про світ як об'єкт пізнання формує **концептуальну картину світу**. В. Постовалова визначає її як глобальний образ світу, який лежить в основі світогляду людини, тобто виражає сутнісні властивості світу в розумінні людини, які є результатом її духовної діяльності [1, с. 300].

Цікавим способом зображення в мові сприйнятого та осмисленого людиною образу навколишньої дійсності, на нашу думку, є **фразеологічні одиниці (ФО)**. Погоджуємось з думкою Т.О. Дякової, що вони виникають на основі образного уявлення про дійсність, що відображає побутово-емпіричний, історичний або духовний досвід мовного колективу, пов'язаний з його культурними традиціями, оскільки суб'єкт номінації й мовленнєвої діяльності – це завжди суб'єкт національної культури [7, с. 3]. Національно-культурна семантика мови найбільш повно відтворюється у фразеологізмах, адже саме вони найбільш яскраво репрезентують культурні традиції етносу, сформовані поколіннями.

Мета нашого завдання полягає в дослідженні мовних одиниць, що вербалізують семантичну категорію «кровопролиття», встановленні лінгвокультурної специфіки розуміння цього поняття англomовним соціумом в рамках концепту BLOOD.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі стародавніми віруваннями англomовного соціуму, пов'язаними з кров'ю, вона визначається як така, що є життєво важливою. На основі етимологічного аналізу семантики *blood* визначаємо її походження від праіндоевропейського *bhlo-to-* у значенні *that which bursts out* (те, що б'є струменем). Така лексична одиниця також маркується певним набором сем: *to swell, gush, spurt*, тобто опухати, литися потоком, забити струменем (від давньоанглійського *blod*). Таке розуміння крові існувало в давньоанглійській мові (V–XII ст.). Зрозуміло, що в ті часи основним способом отримання знань було спостереження зазвичай пересічної людини. Часто поранені гинули через втрату крові, що була струменем з рани, особливо якщо та була глибокою. Такі спостереження породили уявлення про те, що кров є важливою необхідною для існування, а кровопролиття часто ототожнювалося з позбавленням життя.

Семантична категорія «кровопролиття» представлена у нашому дослідженні фразеологізмами та **лексичними одиницями (ЛО)**, що експлікують факт вбивства, смерті та жаги до вбивства. Проаналізовані нами ФО та ЛО, загальна вибірка яких складає 25 одиниць, були поділені на 6 тематичних груп, що відповідно експлікують:

1) вбивство (7): *to spill (the) blood, to dip one's hands in blood, blood bath, blood purge, blood feud* та ін.;

2) жагу до вбивства (7): *blood lust, to be baying for blood, to be after somebody's blood, to be out for blood* та ін.;

3) жорстокість (6): *blood and thunder, blood and guts, bloody Mary, bloody Sunday*, та ін.;

4) провину в скоєнні убивства (4): *to have blood on one's hands, to have smb's blood on one's head, blood stained, blood-guilty*;

5) смерть (1): *to give one's blood for one's country*.

Як вже зазначалося, стародавні уявлення про кров склалися на вірі в її життєдайність. За допомогою семантичного аналізу виділяємо певні дефініційні ознаки семем *blood – lifeblood, vital fluid* – життєдайна кров/рідина. Дефініційна ознака *body* вказує на те, де саме циркулює кров. Тобто людське тіло є ніби контейнером, а кров, виходячи за його межі, втрачає фізіологічну цінність як важлива життєдайна рідина, адже вона знаходиться за межами тіла та вже не циркулює в ньому, що зазвичай маркується семою *circulates*. Отже, кровопролиття часто ототожнюється зі смертю і це, як бачимо, вербально втілюється у мові. ФО *to spill (the) blood, to shed blood, to dip one's hands in blood* є результатом саме такого бачення дійсності. Пролити кров означало позбавити людину життя. Етимологічний аналіз семем *spill* вказує на її походження від праіндоєвропейського *spilthjan* – вбивати, знищити. Значення ЛО *spill* «пролити» виникло як результат спостереження за кров'ю, що лилася з рани та стало відомим набагато пізніше, а саме в XIV столітті. Саме спостереження пересічної людини сформувало таке бачення дійсності.

Семантика деяких ЛО першої групи вказує на масштабність вбивства, що представлено ЛО *bloodbath (brutal killing on a large scale)* та *blood purge (the mass execution)*, остання з яких вказує також на підставу для скоєння вбивства (*guilty of treason or sedition*), тобто таке вбивство є покаранням за державну зраду. ЛО *bloodshed* також експлікує масштабність, а разом з тим й умови для скоєння вбивства, що маркується в лексикографічних джерелах семою *war*. Скоєння вбивства також може бути результатом ворожнечі, зокрема ворожнечі між представниками двох сімей або кланів. Такою є ЛО *blood feud (a vendetta involving bloodshed between two families or clans)*. Така ворожнеча може бути досить довгою, адже вбивства відбуваються, щоб покарати супротивників за раніше скоєнні вбивства (*to punish (the group) for earlier murders*). Слід зазначити, що вказані ФО та ЛО експлікують насильницьку смерть шляхом позбавлення людини «життєдайної рідини». Про це свідчить дефініційний аналіз ФО, що є релевантними для нашого дослідження, адже всі вони мають такий набір сем: *violence* (жорстокість), *violent* (жорстокий), *unrestrained* (нестриманий), *brutal* (жорстокий).

Значна частина ЛО та ФО другої групи має у своїй семантичній структурі семі, що експлікують факт жаги до скоєння вбивства, що марковано в англomовних лексикографічних джерелах відповідно: *the desire to kill, eager to kill, eager for slaughter*. Таких ЛО нараховуємо 4, а саме: *blood lust, bloodthirst, bloodthirsty, bloodthirstiness*. У семантиці деяких з них, а саме в ЛО *bloodthirst* та її дериватах *bloodthirsty, bloodthirstiness*, також зафіксована емоція, що супроводжується скоєнням вбивства та маркується у словниках таким чином: *enjoying seeing killing or violence*. ФО *to be out for blood, to be after somebody's blood, to be baying for blood* (жадати крові) виникли на основі представлення про вітальність крові. Як вже зазначалося, раніше вважали, що кров є життєдайною речовиною, що знаходиться в тілі людини, є джерелом снаги та сили. Маючи поранення, людина слабшала, що і породило уявлення про жагу до крові як помсти, бажання бачити ворога слабким. Тобто зазначені ФО експлікують саме жагу до помсти та представлені семами *demand* та *want*, сема ж *помста* маркується відповідно – *revenge*. Словникові дефініції також можуть містити інформацію про емоційний стан людини, яка прагне помсти. В лексикографічних джерелах з'являється маркер *angry*. Кровопролиття у такому випадку не ототожнюється із вбивством, а лише передбачає певні негативні наслідки: поранення (*hurt*) чи покарання (*punished*).

Третя група лексичних одиниць вербально репрезентує жорстокість, що корелює зі скоєнням вбивства. Наприклад, ЛО *bloody (murderous, violent), blood and thunder (unrestrained and violent action or behavior), bloody minded (inclined towards violence or bloodshed), blood and guts (violence and bloodshed, especially in fiction)* вказують на те, яким психологічним станом може супроводжуватися вбивство, що марковано семами *vicious (violent and cruel), murderous (violent or deadly), violent (using or involving the use of physical force to cause harm, damage or death), unrestrained (not controlled)*. Як бачимо, у будь-якому випадку експлікація скоєння вбивства відбувається за рахунок семі *violent*, що, у свою чергу, маркується як *harm, damage* та *death*. Отже, жорстокість часто передбачає пошкодження чи вбивство. ЛО *bloody Mary* та *bloody Sunday* притаманна етнокультурна специфіка. Як було вже зазначено, сема *bloody* маркується як *murderous, violent*. Події та імена, пов'язані із зазначеними поняттям, є результатом жорстокого вбивства. *Bloody Mary* – це прізвисько Марії I Тюдор, що була фанатичною католичкою, та за інспіровані нею масові, жорстокі знищення протестантів була відома як Кривава Мері. ЛО *bloody Sunday* стосується подій 30 січня 1972 року, коли британські солдати жорстоко розстріляли демонстрацію мирних жителів, що прийшли на марш із захисту прав Північної Ірландії. Сема *bloody* вказує на жорстокість та неправомірність скоєння такого вчинку солдатами Британії.

ФО *to have blood on one's hands, to have smb's blood on one's head, blood stained* та *blood-guilty* експлікують факт провини у скоєнні вбивства. ФО *to have blood on one's hands, to have smb's blood on one's head* та ЛО *blood stained* відображають просте сприйняття реальності, за яким людина, що скоїла вбивство, мала кров жертви на руках. Вважаємо, що це пов'язано з масовими вбивствами на полі бою, адже кровопролиття здійснювалося частіше мечем або списом, що залишало зброю та руки воїна в крові супротивника. Кров, як докази вбивства, вказувала на скоєння злочину. ФО *to have smb's blood on one's head* (бути винним у скоєнні вбивства) як результат гіперболічного бачення дійсності вказує на те, що, вбиваючи когось, людина ніби повністю була вкрита кров'ю, що вказувало на масштабність скоєння злочину. Таке розуміння провини у скоєнні вбивства повністю відповідає наївному способу сприйняття та переробки інформації.

У ЛО *to give/shed one's blood for one's country* (віддати життя за Батьківщину) ототожнюються поняття кров-

Висновки. Стародавній спосіб концептуалізації світу масовою свідомістю англomовного соціуму визначив поняття кров та життя як такі, що є взаємопов'язаними. На основі дослідження лексем *blood* та при виявленні мовних одиниць, що вербально представляють семантичну категорію «кровопролиття», можемо стверджувати, що експлікація цього поняття відбувається за рахунок ототожнення понять кров – життя. Масові вбивства на полі бою та спостереження за втратою крові спричинили саме таке бачення дійсності: втрачаючи кров, людина помирала від поранення. А отже, структура концепту *BLOOD* частково представлена дуально в опозитивних одне одному поняттях життя–смерть, останнє з яких часто експлікує позбавлення життя насильницьким способом. Лінгвокультурна специфіка такого концепту є незаперечною та представлена у нашому дослідженні мовними виразами *bloody Mary* та *bloody Sunday*, що репрезентують жорстокість та масовість вбивств в різні історичні періоди правління у Британії.

Література:

1. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
2. Кубрякова Е.С. Язык и знание: на пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е.С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с. – (Язык. Семиотика. Культура).
3. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика : учеб. пособ. / В.А. Маслова. – М. : ТетраСистемс, 2008. – 272 с.
4. Краткий словарь когнитивных терминов / [ред.-сост. Е.С. Кубрякова]. – М. : МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
5. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
6. Воркачев С.Г. Концепт счастье: понятийный и образный компоненты / С.Г. Воркачев // Изв. АН. Серия «Литература и язык». – 2001. – Т. 60, № 6. – С. 40–48.
7. Д'якова Т.О. Фразеологічна репрезентація мовної картини світу в українських східнослов'янських говірках : автореф. дис. ... доктора філологічних наук / Т.О. Д'якова – Луганськ, 2011. – 22 с.
8. Англо-русский словарь / В.К. Мюллер. – М. : Сов. Энциклопедия, 1971. – 912 с.
9. Новый Большой англо-русский словарь : в 3 т. / Ю.Д. Апресян, Э.М. Медникова, А.В. Петрова и др. ; под общ. рук. Ю.Д. Апресяна и Э.М. Медниковой. – 8-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 2003. – 832 с.
10. Longman dictionary (active study), 1998. Della Summers dir. New ed. p. cm. Edinburg Gate: Pearson Education limited. 799 p.
11. Longman dictionary of American English, 2008. New 4th ed. Harlow, Essex, England: Pearson Education Ltd. 1210 p.
12. Longman dictionary of contemporary English, 2003. Edinburg-Harlow: Longman. 1949 p.
13. Longman dictionary of English language and culture, 1998. Addison Wesley Longman limited, ed. 6 Harlow. 1568 p.
14. Merriam-Webster's Dictionary. [online] Available at: <http://www.merriam-webster.com>
15. Webster's dictionary of the English language: Librairie Larousse, 1993. 1248 p.

Новаковская О. Н. Анализ семантической категории «кровопролитие» как фрагмента концептуальной картины мира англоязычного социума: структурно-семантическое исследование лексемы blood

Аннотация. Статья посвящена выявлению специфики вербализации понятия «кровопролитие» в семантической структуре лексемы blood как фрагмента англоязычной концептуальной картины мира.

Ключевые слова: концепт, концептуальная картина мира, фразеологическая единица, лексическая единица.

Novakovskaya O. Analysis of the semantic category “bloodshed” as a fragment of the conceptual world-image of the English-speaking society: structural-semantic research of the lexeme blood

Summary. This article is devoted to revealing the specifics of the verbalization of the concept “bloodshed” in the semantic structure of the lexeme blood as a fragment of the English conceptual world-image.

Key words: concept, conceptual world-image, phraseological unit, lexical unit.